if available

THE FIRST INTERNATIONAL CONGRESS ON HEALTH SERVICES TRANSFORMATION
اولین کنگره بین المللی تحول خدمات سلامت
ISC 05251-58426 Scopus CIVILICA ۲۸ و ۲۷ مهر ماه

راهکارهای تداوم آموزش علوم پزشکی در زمان جنگ: مروری بر شواهد از کشورهای درگیر

طیبه عرب زاده [1*]، اصغر توان [2] ، عاطفه عرب زاده [3]، ثریا عرب زاده [4]

1. مرکز تحقیقات سلامت در بلایا و فوریت‌ها، پژوهشکده آینده‌پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران.
2. مرکز تحقیقات سلامت در بلایا و فوریت‌ها، پژوهشکده آینده‌پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران.
3. کارشناس بهداشت عمومی، مدیر گروه آموزشی مراقبان سلامت، اداره آموزش و پرورش شهرستان گناوه، بوشهر، ایران.
4. کارشناس فناوری نرم‌افزار، مربی شبکه، اداره آموزش و پرورش شهرستان گناوه، گناوه، بوشهر، ایران.

Code: 1391

مقدمه

جنگ‌ها و درگیری‌های مسلحانه، آموزش علوم پزشکی را با اختلالات بی‌سابقه‌ای مواجه می‌سازند [۱]. با این حال، تداوم آموزش پزشکی برای تأمین نیروی کار سلامت و پاسخگویی به نیازهای فزاینده جامعه در زمان جنگ یک ضرورت حیاتی است [۲]. دانشگاه‌های مناطق جنگی راهکارهای متنوعی از آموزش مجازی تا جابجایی دانشکده‌ها را به کار گرفته‌اند، اما میزان موفقیت این مداخلات به طور نظام‌مند ارزیابی نشده است. هدف این مطالعه، شناسایی، دسته‌بندی و ارزیابی موفقیت راهکارهای به کار گرفته شده برای تداوم آموزش علوم پزشکی در کشورهای درگیر (عراق، سوریه، سودان، اوکراین و غزه) می‌باشد.

روش ها

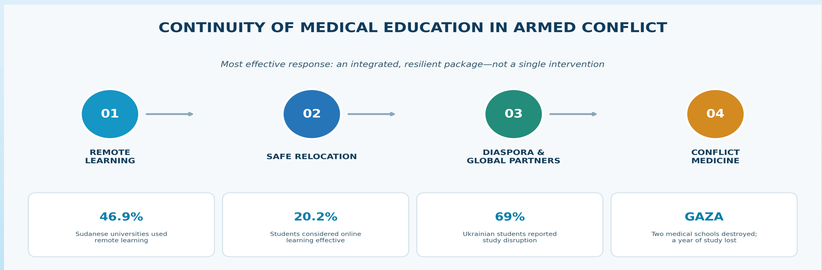
این مطالعه به صورت یک مرور دامنه‌ای (Scoping Review) با جستجوی نظام‌مند در پایگاه‌هایPubMed ، Scopusو Google Scholar تا پایان ۲۰۲۵ انجام شد. کلیدواژه‌های ترکیبی شامل war, armed conflict, medical education, health professions education, online learning, resilience, continuityبودند. معیارهای ورود: مطالعاتی که راهکارهای مشخصی برای تداوم آموزش در زمان جنگ گزارش کرده بودند. از مجموع مقالات یافت شده، ۶ مطالعه واجد شرایط از عراق [۱]، سوریه [۲]، سودان (دو مطالعه[3,4])، اوکراین [۵] و غزه [۶] انتخاب شدند. داده‌های مربوط به نوع راهکار، میزان موفقیت (در صورت وجود) و موانع اجرا استخراج و با استفاده از تحلیل تماتیک در چهار دسته اصلی طبقه‌بندی شدند.

یافته ها

براساس مقالات چهار دسته راهکار اصلی شناسایی شد:

1. **آموزش مجازی و از راه دور:** رایج‌ترین راهکار (۴۶.۹درصد دانشگاه‌ها در سودان) بود. با این حال، موفقیت آن بسیار محدود بود. در سودان، تنها **۲۰.۲درصد دانشجویان** آموزش آنلاین را مؤثر می‌دانستند و رضایت کلی از راهکارهای دانشگاه بسیار پایین (میانگین ۱.۶۹ از ۵) گزارش شد [۴]. موانع اصلی شامل قطع مکرر برق و اینترنت، نبود تعامل مؤثر استاد-دانشجو و کمبود تجهیزات بود.
2. **جابجایی دانشکده‌ها به مناطق امن:** این راهکار در ۱۶.۳درصد دانشگاه‌های سودان و همچنین در اوکراین به کار گرفته شد [۴،۵]. در اوکراین، دانشگاه‌های آواره شده با استفاده از مدل‌های ترکیبی (حضوری-مجازی) موفقیت نسبی داشتند، هرچند **۶۹درصد دانشجویان** همچنان اختلال در تحصیل را گزارش کردند.[5]
3. **همکاری با دیاسپورا و دانشگاه‌های بین‌المللی:** این راهکار در سوریه و اوکراین موفق‌تر بود. در سوریه، همکاری با دیاسپورا از طریق آموزش مجازی و پلتفرم‌های آنلاین به پر کردن شکاف‌های آموزشی کمک کرد [۲]. در اوکراین، همکاری با دانشگاه‌های اروپایی زمینه را برای برنامه‌های تبادل دانشجو و استاد فراهم نمود[5] .
4. **ادغام «پزشکی تعارضات» در کوریکولوم:** اگرچه یک راهکار پیشگیرانه و بلندمدت است، در سوریه و سودان به عنوان یک ضرورت مطرح شده است [۲،۴]. آموزش مهارت‌های تروما، سلامت روان در بحران و مراقبت‌های اورژانس می‌تواند تاب‌آوری نظام آموزشی را افزایش دهد.

شدیدترین وضعیت: در غزه، به دلیل تخریب کامل دو دانشکده پزشکی، کشته شدن دستکم ۴۰ دانشجو و از دست رفتن یک سال تحصیلی کامل، عملاً هیچ راهکار مؤثری قابل اجرا نبوده است.[6]







نتیجه گیری

یافته‌ها نشان می‌دهد که **راهکارهای تک‌بعدی (به ویژه آموزش مجازی صِرف) در مناطق جنگی با زیرساخت ضعیف موفق نیستند**. مداخلات ترکیبی که همزمان به **حمایت روانی، تأمین زیرساخت پایدار (اینترنت و برق)، همکاری بین‌المللی و بازنگری در کوریکولوم (ادغام پزشکی تعارضات)** بپردازند، احتمال موفقیت بیشتری دارند. در مناطقی با شدت تخریب بالا (مانند غزه)، **راهکارهای سطح بقا** (حفاظت فیزیکی از دانشجویان، تأمین امنیت و بازسازی زیرساخت‌ها) در اولویت قرار می‌گیرند. طراحی **مدل‌های ترکیبی انعطاف‌پذیر** و **توانمندسازی اساتید** برای آموزش در شرایط بحران، دو اولویت اصلی برای پژوهش‌های آتی هستند.

رفرنس ها

1.Barnett-Vanes A, Hassounah S, Shawki M, Ismail OA, Fung C, Kedia T, et al. Impact of conflict on medical education: a cross-sectional survey of students and institutions in Iraq. BMJ Open. 2016;6(2):e010460.

2.Antoun I, Barakat O, Soqia J, Sultana B, Al-shafie M, Ali B, et al. Medical education and health professional training during the Syrian conflict: a cross-sectional study. BMC Med Educ. 2025;25(1). doi:10.1186/s12909-025-07953-7

3.Omer AT, Ali EM, Elhassan ME, Ibrahim SA, Ahmed YS. Medical education challenges during the war crisis in Sudan: a cross-sectional study, 2023–2024. BMC Med Educ. 2024;24:1354.